

Hoofdredactioneel

Te somber?

E

ergisteren sprak een oude bekende me aan. ‘Ben je nog altijd hoofdredacteur van Th&ma?’ Ik zei hem dat ik juist bezig was met de samenstelling van mijn laatste editie. Na tien jaar is het de hoogste tijd om het stokje door te geven. ‘Ik moet bekennen’, ging hij voort, ‘dat ik Th&ma eerder en vaak met meer plezier lees dan veel onderzoekstijdschriften. Heel bijdetijdse onderwerpen en geschreven vanuit de praktijk. Daar heb je wat aan.’ Uit de mond van een doorgewinterde onderwijsonderzoeker is dat een welkome mededeling. En een compliment dat ik bij dezen graag doorgeef aan onze auteurs. De drang tot zelfreflectie is als het goed is kenmerkend voor alle professionals, zeker in de wereld van onderwijs en onderzoek. We mogen ons gelukkig prijzen dat nu al dertig jaar lang telkens weer auteurs bereid zijn de extra inspanning te leveren van het opschrijven van hun professionele praktijkervaringen. Daarmee bewijzen ze hun collega’s in onze beide landen een belangrijke dienst.

Ook dit nummer is ontworpen en gerealiseerd met deze ambitie. Het thema is ditmaal nieuwe kruisingen en nieuwe verbindingen, in het bestaande landschap van vakgebieden en disciplines. Dat landschap is in de loop van de tijd gevormd en geordend, en allengs zo herkenbaar en veilig geworden dat we bijna zouden vergeten dat het er ooit heel anders uitzag. Letterlijk elk vakgebied en elke discipline-combinatie is historisch gegroeid, de neerslag van vroegere ontwikkelingen in wetenschap en samenleving. Ze zijn het immanente product van onze voorgeschiedenis, een erfenis.

Dit themanummer is gewijd aan de toekomst van dit historische landschap, aan nieuwe formaties, aan grensoverschrijdingen en veranderde verbindingen. Met, evenals in de ontstaansgeschiedenis, nieuwe ontwikkelingen in wetenschap en samenleving als belangrijkste drijfveren. Die motiveren tot het ontwerpen van nieuwe vakgebieden en andere discipline-combinaties, maar evengoed tot het doorbreken van bestaand isolement door bredere oriëntaties vanzelfsprekend te maken. Vertrouwdheid met meer dan één vakgebied met zijn vaste methodische preferenties is immers steeds vaker een belangrijke succesvoorwaarde, in de wetenschap, voor de verdere ontwikkeling van een professie en voor een goede maatschappelijke inbedding en toepassing.

Deze thematiek is natuurlijk niet nieuw. Integendeel, ze is een constante, een belangrijke dynamische kracht in hoger onderwijs, professionele ontwikkeling en wetenschap. Hoe sterk ze is en hoe goed gericht bepalen in hoge mate de weerbaarheid en waarde van het hoger onderwijs. Kortom, het is nogal de moeite waard om deze thematiek aan de orde te stellen en te bezien hoe het er in onze landen mee staat. Dat is nog niet zo gemakkelijk. Het is een groot en veelzijdig onderwerp met veel nevenonderwerpen. Het gaat niet alleen om het hoger onderwijs. Heel onze maatschappelijke ordening hangt ermee samen. Immers, wie mocht denken dat de inrichting van het hoger onderwijs en de vorming van het nu bestaande landschap aan disciplines en vakgebieden op zichzelf staande processen zijn geweest, vergist zich deerlijk. Arbeidsdeling en specialisatie, efficiëntie en optimalisering – de heilige graal van het taylorisme – hebben in de afgelopen honderd jaar wereldwijd een moeilijk te overschatten invloed gehad, van bedrijfsprocessen tot maatschappelijke overtuigingen. Het bouwen en in stand houden van systemen en structuren die stelselmatig taken opsplitsen en opdragen aan gespecialiseerde deskundigen, is gemeengoed geworden. Zo organiseren we bedrijven, ministeries en openbare diensten, ziekenhuizen en legers, sportbonden en kunststuitingen.

Natuurlijk, er zijn marginale correcties op dit algemene patroon. Een ministerie van Algemene Zaken, de tienkamp, het muziektheater, complexiteitsonderzoeksinstituten, het Korps Mariniers. Het zijn uitzonderingen die de regel bevestigen dat we verzot zijn op splitsing en specialisatie, en daarvan de beste resultaten en de hoogste graad van efficiëntie verwachten. Hetgeen verklaart waarom het geen sinecure is van de regel af te wijken, waarom we voor een andere aanpak maar moeilijk steun vinden, en voor de opbrengsten van dergelijke nieuwigheden niet meteen vertrouwen en waardering.

In de hogeronderwijswereld beleefde het specialiseringsyndroom zijn eerste grote crisis in de jaren zestig van de vorige eeuw. De roep om relevantie (wetenschappelijke kennisvermeerdering moet maatschappelijk nut hebben) en de kritiek op probleemprojectie (wie een hamer heeft, denkt dat elk probleem een spijker is) maakten indruk. Allerlei grotere en kleinere aanpassingen van onderwijs

en onderzoeksprogramma's waren het gevolg. De meeste binnen de afgebakende kennisdomeinen, sommige als aanvullingen daarop. Toch bleven de hoofdstructuren onaangetast en werden nieuwe domeinen vaak veroordeeld tot een plek in de marges of alsnog in de hoofdstructuur genormaliseerd.

Waarom zal het de huidige trend van kruisen en verbinden, vernieuwen en verbreden beter vergaan? Ik zie enkele hoopgevende aanwijzingen.

Het artikel van Hendriksen en Schaap in dit nummer beschrijft vormen van leer- en werkorganisatie (Ateliers Sociaal Domein) waarbij men zowel binnen de hogeschool, in het relevante beroepenveld als tussen beide, opzettelijk en structureel, diverse kruisingen en verbindingen weet aan te leggen, te benutten en te versterken. Alles in het onmiddellijke belang van betere (lees: toepasbaarder) en flexibeler (lees: toekomstvastere) competenties van nieuwe generaties professionals, met als niet te onderschatten bijvangst nuttige bijdragen aan de ontwikkeling van beroepspraktijk én studieprogramma's. Voor zulke nieuwe werkvormen met hun bijpassende nieuwe oriëntaties zijn met name de hogescholen uitgelezen initiatiefneemsters. En dankzij de gaandeweg versterkte positie van hogescholen, vooral in regionale werkverbanden, zijn zulke vernieuwingen robuust en zichtbaar. Ze worden door werkorganisaties graag omarmd, omdat ze aansluiten bij vernieuwingen in hun eigen huis: niet als aardige extra's, maar als noodzakelijke ontwikkelingen. Kortom, een win-win-win-situatie voor nieuwe professionals, werkorganisaties en hogeronderwijsinstellingen.

Een andere moedgevende factor is de verwevenheid van ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek en die in het hoger onderwijs. Anders dan in Duitsland en Frankrijk is er geen institutionele afstand tussen onderwijs en onderzoeksorganisatie aan de Nederlandse en de Vlaamse universiteiten. Het overgrote deel van het publiek gefinancierde wetenschappelijk onderzoek wordt in dezelfde instellingen verricht en door dezelfde personen die verantwoordelijk zijn voor het onderwijs. Met als direct effect dat ontwikkelingen op het ene gebied vroeg of laat overslaan op het andere. Onze universiteiten zijn als het ware tweemotorig, hebben

een dubbele aandrijfenergie. Dit systeemkenmerk is van niet te onderschatten belang. De drang tot vernieuwing komt nu eens van het ene taakgebied, dan weer van het andere. Zo ook in het geval van inter- en transdisciplinariteit, waar de impuls tot curriculumvernieuwing niet zelden afkomstig is uit het taakgebied onderzoek waar combineren en re-combineren steeds gewoner is geworden.

Ik had graag afgesloten met een derde hoopgevende aanwijzing. In deze trant: hogescholen en universiteiten zien zichzelf steeds vaker en scherper als instellingen van maatschappelijk nut; als autonome instellingen van publiek belang herijken ze hun profiel en strategie om te zien of ze hun vrijheid inderdaad zo benutten dat het algemeen belang er maximaal mee gediend wordt. Hun programma's van onderzoek en onderwijs voldoen aan de eisen van maatschappelijk nut, ook wanneer daarvoor bestaande structuren en belangen moeten wijken.

Jammer genoeg vind ik onvoldoende steun voor een dergelijke uitspraak, die een stevige basis zou bieden voor programmatische vernieuwing in onderzoek en onderwijs. Met enige regelmaat word ik uitgenodigd te spreken over dit thema (de agenda van autonome instellingen van publiek belang). Met vrijwel zonder uitzondering dezelfde ervaring: veel instemming met de doelstelling en tegelijkertijd grote aarzelingen over het ombouwen van bestaande structuren en programma's. We willen graag vernieuwen en verbreden, maar wel mondjesmaat. Als een aantrekkelijk extra. Zonder het hoofdmenu aan te passen.

Ik zou graag willen dat ik dit te somber zie.

Sijbolt Noorda
is hoofdredacteur van Th&ma